

market analysis, competitor analysis, products and services, marketing and sales strategies, organizational structure, and financial projections. Thus, a business plan is an invaluable tool that helps a grower to be on track to achieve the goals of an agricultural business. Regardless of whether you are a cattle farmer, raising products or processing, it is an agricultural business.

Key words: *business plan, agribusiness, business model, entrepreneurship, agricultural enterprise.*

УДК: 338.33.634

DOI 10.31395/2415-8240-2021-99-2-326-336

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

С. Ю. СОКОЛЮК, доктор економічних наук

М. А. КОРОТЄЄВ, кандидат економічних наук

О. В. ЖАРУН, кандидат економічних наук

О. С. ТУПЧІЙ, кандидат економічних наук

Н. О. БЛЕНДА, доктор філософії

Уманський національний університет садівництва

У статті визначено сутність диверсифікації підприємницької діяльності сільськогосподарських підприємств як стратегічного напрямку забезпечення їх сталого розвитку. Визначено комплекс передумов загальноекономічного та специфічного характеру, що визначають потребу у диверсифікації діяльності сільськогосподарських підприємств України. Встановлено, що в сучасних реаліях переважна більшість аграріїв віддає перевагу виробництву найбільш ліквідних та найменш капітало- та трудомістких видів продукції з коротким періодом окупності. Вузька спеціалізація, а іноді практично монокультура, посилює загрози як агробіологічного і екологічного так і економічного характеру. Обґрунтовано перспективні напрями диверсифікації підприємств аграрного сектору економіки.

Ключові слова: *диверсифікація, стратегія, сталий розвиток, ризики, сільськогосподарські підприємства, аграрний сектор економіки,*

Постановка проблеми. Забезпечення сталого розвитку вітчизняного аграрного сектора є однією із визначальних засад розбудови ефективної соціально орієнтованої економіки України. Сталий розвиток передбачає стійке зростання економічних результатів сільськогосподарського виробництва, поліпшення соціальних стандартів життя та праці сільських жителів, раціональне природокористування та збереження навколишнього середовища. Одним з пріоритетів визначених у Стратегічних напрямках забезпечення сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року [1] та Національною економічною стратегією на період до 2030 року [2] є диверсифікація сільської

економіки. Реалізація даної стратегічної цілі передбачає, в першу чергу, диверсифікацію діяльності сільськогосподарських підприємств, як основної ланки сільської економіки та має на меті перехід до їх багатопрофільності, забезпечення раціонального використання ресурсного потенціалу, підвищення конкурентоспроможності, підвищення рівня зайнятості та доходів сільського населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробка теорії диверсифікації як стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємств започаткована у працях її фундаторів І. Ансоффа [3], А. Чандлера [4] знайшла подальший розвиток у дослідженнях М. Портера [5], Ф. Котлера [6] Р. Кунца [7] та інших. На сьогодні, в економічній науці поняття «диверсифікації» використовується значно ширше – не лише як одна із можливих стратегій діяльності підприємницьких структур, але й як засіб забезпечення сталого розвитку регіонів, галузей чи національної економіки. Дослідженню теоретико-методологічних та прикладних аспектів проблеми диверсифікації, як одного з стратегічних напрямів розвитку аграрного сектора економіки, присвячено праці видатних вітчизняних економістів-аграрників: В.Г. Андрійчука [8], Т.О. Зінчук [9], Ю.О. Лупенка, М.Й. Маліка [1] та інших. Наявні структурні перекося у розвитку аграрного сектора економіки, домінування у виробництві продукції з низькою доданою вартістю, низька конкурентоспроможність та якість вітчизняної сільськогосподарської продукції, загострення екологічних проблем, зростання безробіття на селі зумовлюють потребу у подальших дослідженнях проблеми диверсифікації діяльності сільськогосподарських підприємств та обґрунтуванні основних її напрямів.

Метою дослідження є визначення передумов та обґрунтування стратегічних напрямів диверсифікації діяльності підприємств аграрного сектора економіки в контексті забезпечення їх сталого розвитку.

Методика досліджень. Теоретичною та методологічною основою досліджень слугують діалектичні закони пізнання економічних процесів, теоретичні положення сучасної економічної теорії, наукові розробки вітчизняних і зарубіжних вчених з питань диверсифікації економічної діяльності сільськогосподарських підприємств в контексті забезпечення сталого розвитку аграрного сектора економіки, законодавчі та нормативно-правові акти.

Результати дослідження. Сучасна динамічно змінювана ринкова кон'юнктура, загострення різного роду ризиків, поява нових викликів вимагає від сільськогосподарських підприємств розробки ефективних інструментів адаптації та протидії ринковим загрозам, забезпечення конкурентоспроможності та подальшого розвитку. Одним з найбільш дієвих вважається стратегія диверсифікації їх діяльності.

Диверсифікація діяльності сільськогосподарських підприємств розглядається як процес освоєння виробництва нових, або ж розширення спектру традиційних видів продукції, які виробляються підприємством, що дозволяє більш повно реалізувати наявний природний, біологічний, ресурсний,

виробничий потенціал і сприяє зміцненню фінансово-економічної та екологічної безпеки, підвищує конкурентоспроможність і ефективність діяльності суб'єктів господарювання.

На сьогодні потреба у диверсифікації діяльності вітчизняних сільськогосподарських підприємств визначається комплексом передумов як загальноекономічного так і специфічного характеру. Передумови загальноекономічного характеру властиві підприємствам всіх видів діяльності, це: прагнення товаровиробників до одержання стабільного доходу та максимізації прибутку; швидка зміна потреб та вимог кінцевих споживачів продукції, що вимагає оновлення спектру вироблюваної продукції; поява нових видів продукції та сприятливі можливості для освоєння нових ринків збуту тощо.

Передумови специфічного характеру визначаються особливостями сільського господарства як виду економічної діяльності: використанням землі як головного засобу виробництва; залежністю результатів господарювання від природно-кліматичних умов; сезонним характером виробництва та звуженням спеціалізації виробництва в більшості сільськогосподарських підприємств.

В сучасних реаліях переважна більшість аграріїв віддає перевагу виробництву найбільш ліквідних та найменш капітало- та трудомістких видів продукції з коротким періодом окупності. Сільськогосподарські підприємства адаптуючись до реалій кон'юнктури ринку та прагнучи максимізувати прибутки переорієнтувалися із традиційно багатогалузевого виробництва на виробництво рослинницької продукції, частка якої у структурі валової продукції у 2020 р. становила 81,7 % (рис. 1).

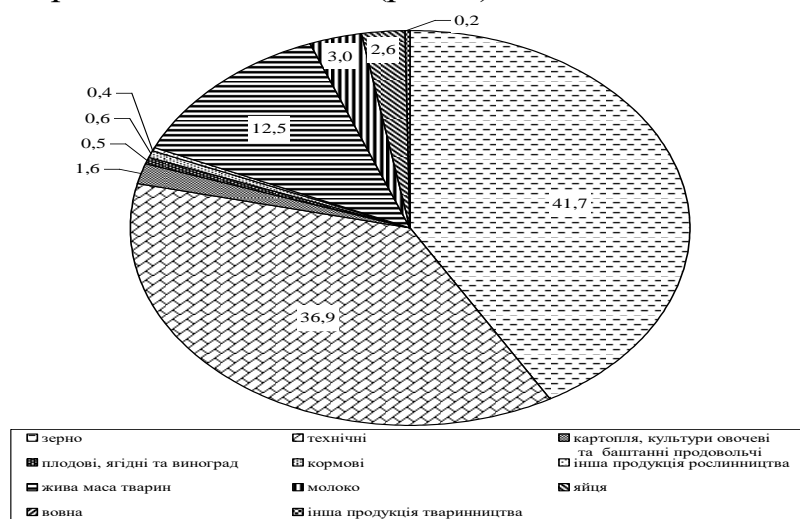

Рис. 1. Структура валової продукції сільського господарства у підприємствах України за 2020 р., % [10]

В той час, як у переважній більшості країн ЄС у структурі виробництва сільськогосподарської продукції продукція рослинництва становить 57 %, а тваринництва – 43 %, а у Польщі продукція рослинництва – 48 %, тваринництва – 52 % [2]. З-поміж рослинницької продукції більшість підприємств обмежуються вирощуванням двох-трьох культур, як правило, озимої пшениці,

кукурудзи на зерно та олійних культур (рис. 1, табл. 1).

Табл. 1. Структура посівних площ сільськогосподарських культур у підприємствах України [11]

Культури сільськогосподарські	2010 р.	2015 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Посівна площа – всього, тис. га	18995,8	18706,4	19370,1	19601,5	19722,6
у % до всього зернові та зернобобові	59,4	57,3	55,7	57,2	57,0
у тому числі: пшениця озима	25,5	28,1	25,5	26,0	24,8
жито	1,1	0,4	0,4	0,3	0,4
ячмінь	15,7	8,5	6,8	7,4	6,3
овес	1,1	0,5	0,4	0,3	0,4
просо	0,4	0,5	0,2	0,3	0,7
гречка	1,1	0,5	0,4	0,1	0,2
кукурудза на зерно	10,9	16,8	18,3	20,2	22,1
культури зернобобові	2,0	1,1	2,7	1,5	1,3
технічні	32,9	38,1	41,1	39,8	40,1
у тому числі: буряк цукровий	2,4	1,1	1,3	1,1	1,0
соняшник	19,3	21,9	25,9	24,6	27,2
соя	5,4	10,7	8,0	7,3	5,9
ріпак озимий та ярий	4,6	3,6	5,3	6,5	5,6
коренеплоди та бульбоплоди, культури овочеві та баштанні	0,5	0,4	0,3	0,3	0,3
продовольчі					
культури кормові	7,2	4,1	3,0	2,7	2,6

Вузька спеціалізація, а іноді практично монокультура, посилює загрози як агробіологічного і екологічного так і економічного характеру. Порушення сівозмін призводить до виснаження ґрунту, розмноження шкідників, нестабільної урожайності та суттєвої залежності результатів господарювання від погодно-кліматичних умов конкретного року. А в умовах кліматичних змін негативні наслідки можуть набувати катастрофічних наслідків, як наприклад, масштабні економічні втрати сільськогосподарських товаровиробників у 2020 р. через викликаний посухою неврожай кукурудзи на зерно.

В той же час, у більшості сільськогосподарських підприємств практично відсутнє або ж ліквідується виробництво продукції, що потребує значних капітальних вкладень, є більш трудомісткою та має тривалий період окупності інвестицій (продукція садівництва, овочівництва, картоплярства, тваринницька продукція), не зважаючи на її вищу додану вартість.

За останні десять років поголів'я ВРХ у сільськогосподарських

підприємствах скоротилось на третину, майже на половину зменшилось поголів'я овець та кіз, варіює за роками в залежності від зміни кон'юнктури чисельність свиней та птиці (табл. 2).

Табл. 2. Кількість сільськогосподарських тварин у підприємствах України станом на кінець року, тис. голів [12]

Вид тварин	2010 р.	2015 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. у % до 2010 р.
Велика рогата худоба	1526,4	1270,5	1138,1	1049,5	1008,4	66,1
у т.ч. корови	589,1	505,1	467,8	438,6	423,9	72,0
Свині	3625,2	3704,0	3395,6	3300,1	3629,5	100,1
Вівці та кози	298,4	186,9	182,3	168,6	151,3	50,7
Птиця	110561,3	112008,7	118812,9	127773,2	109737,0	99,3

Це, у свою чергу, створює дефіцит органічних добрив, призводить до руйнування структури ґрунту, його виснаження, а прагнення компенсувати нестачу органіки призводить до неконтрольованого внесення мінеральних добрив, застосування пестицидів та гербіцидів, що не лише забруднює навколишнє середовище, але й ставить під сумнів безпечність та якість сільськогосподарської продукції.

Економічні результати сільськогосподарських підприємств, в більшості випадків, безпосередньо залежать від ефективності виробництва продукції зернових та олійних культур. Суттєва варіація рівня рентабельності даних видів продукції впродовж останніх років (табл. 3) також посилює загрози економічного характеру. Нерозбудована ринкова інфраструктура, відсутність доступу товаровиробників до міжнародних ринків збуту продукції робить їх залежними від мінливої кон'юнктури внутрішнього ринку та заручниками трейдерів-монополістів. Загострюють ризики періодичні, не завжди прогнозовані та виважені, спроби державного регулювання ринку даних видів продукції, обмеження їх експорту тощо.

Мінімізувати ризики сільськогосподарських підприємств від несприятливих явищ агротехнічного і погодно-кліматичного характеру та непередбачених змін кон'юнктури ринку дозволяє диверсифікація їх діяльності. Оптимізація галузевої структури на основі раціонального поєднання головних, додаткових і підсобних галузей забезпечує більш ефективне використання земельних угідь і засобів виробництва, призводить до нівелювання сезонності та створює умови для одержання підприємствами гарантовано стабільного доходу. При розробці стратегічних напрямів диверсифікації для конкретних сільськогосподарських підприємств варто враховувати їх фінансовий стан та можливість залучення додаткових інвестиційних ресурсів, оскільки освоєння нових видів діяльності, як правило, потребує значних обсягів капіталовкладень з тривалим періодом їх окупності.

Табл. 3. Рівень рентабельності виробництва продукції сільського господарства в підприємствах, % [10]

Продукція	2010 р.	2015 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Культури зернові та зернобобові	13,9	42,6	25,0	24,7	11,8	20,0
Соняшник	64,7	78,4	41,3	32,5	23,5	39,4
Буряки цукрові фабричні	16,7	27,7	12,4	-11,4	-15,4	-13,5
Культури овочеві	23,5	32,0	9,9	13,3	2,8	8,0
Картопля	62,1	24,6	10,0	6,8	15,4	11,0
Культури плодові та ягідні	14,9	58,3	35,4	6,4	6,2	19,0
Виноград	91,6	92,9	51,6	22,6	-7,2	-16,2
Молоко	17,9	12,7	26,9	16,1	20,6	20,4
Велика рогата худоба на м'ясо	-35,9	-16,9	3,4	-17,7	-27,1	-24,2
Свині на м'ясо	-7,8	12,6	3,5	6,9	4,7	2,6
Вівці та кози на м'ясо	-29,5	-26,6	-39,6	-16,6	-39,7	-39,4
Птиця на м'ясо	-4,4	-5,4	7,0	5,7	-3,7	-0,2
Яйця птиці свійської	18,6	60,9	-9,0	5,4	-23,5	-19,2

Необхідно також зважати на рівень кваліфікації персоналу, особливо менеджерів та спеціалістів, оскільки процес управління диверсифікованим підприємством більш складний та вимагає ефективного вирішення значно ширшого спектру управлінських задач. Пріоритетом диверсифікації діяльності у великотоварному аграрному виробництві має стати інвестиційно-інноваційний розвиток з раціональним поєднанням рослинницьких і тваринницьких галузей, відродження традиційних для України галузей буряківництва, овочівництва, садівництва, скотарства, свинарства, вівчарства. Існують потенційні можливості з розширення сфери послуг, що аграрні підприємства можуть надавати населенню або іншим підприємствам з обробітку землі та догляду за посівами, збирання врожаю, транспортних перевезень тощо.

Природно, що дрібні товаровиробники не зможуть конкурувати з великими підприємствами в традиційних галузях сільського господарства. Проте, можливим напрямом їх розвитку може стати орієнтація на виробництво продукції з високим рівнем трудомісткості, екологічно чистої органічної продукції, «нішеве» сільське господарство, виробництво нетрадиційних видів сільськогосподарської продукції, зелений агротуризм тощо. Перспективним є варіант об'єднання малих та середніх виробників у сільськогосподарські кооперативи з метою нарощування потужностей виробництва та переробки власно вирощеної продукції.

На сьогодні гостро стоїть питання про необхідність зміни сировинного

характеру аграрного сектора економіки України, і орієнтації його на збільшення виробництва продукції промислової переробки сільськогосподарської сировини. Це дозволить не тільки отримати більшу додану вартість, але забезпечить створення додаткових робочих місць, сприятиме зростанню доходів населення, збільшення доходів бюджетів всіх рівнів. У зв'язку з цим, важливим напрямом є організація діяльності із заготівлі, зберігання, реалізації і переробки сільськогосподарської продукції (виробництва борошна, круп, хлібобулочних виробів, олії, консервованих овочів, фруктів, соків, концкормів, м'ясо-молочних виробів, біопалива та ін.), виробництва промислової продукції (будівельних матеріалів, тари, пакувальних матеріалів, пошив одягу, взуття тощо), розвиток відповідної виробничої та комерційної інфраструктури, обслуговуючих і агросервісних підприємств.

Висновки. Диверсифікація діяльності сільськогосподарських підприємств дозволяє мінімізувати ризики від несприятливих явищ агротехнічного і погодно-кліматичного характеру та непередбачених змін кон'юнктури ринку. Раціональне поєднання головних, додаткових і підсобних галузей сприяє оптимізації галузевої структури, забезпечує більш ефективне використання земельних угідь і засобів виробництва та призводить до нівелювання сезонності. Пріоритетом диверсифікації у великотоварному аграрному виробництві визначено його інвестиційно-інноваційний розвиток з раціональним поєднанням рослинницьких і тваринницьких галузей, відродження традиційних для України галузей буряківництва, овочівництва, садівництва, скотарства, свинарства, вівчарства.

Диверсифікація діяльності малих та середніх виробників передбачає орієнтацію на виробництво продукції з високим рівнем трудомісткості, екологічно чистої органічної продукції, «нішеве» сільське господарство, виробництво нетрадиційних видів сільськогосподарської продукції, зелений агротуризм тощо. Потреба у зміні сировинного характеру аграрного сектора економіки України, визначає необхідність збільшення промислової переробки сільськогосподарської сировини, що дозволить не тільки отримати більшу додану вартість, але й забезпечить створення додаткових робочих місць, сприятиме зростанню доходів населення, збільшення доходів бюджетів всіх рівнів. Розвиток процесів гарантує стабільний характер доходів і підвищення прибутковості діяльності сільськогосподарських товаровиробників, а також сприятиме реалізації загальнодержавних пріоритетів із забезпечення продовольчої безпеки країни, підвищення зайнятості населення та вирішення соціальних і матеріальних проблем селян.

Література

1. Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Булавка О. Г та ін. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року; за ред Ю.О. Лупенка. К.: ННЦ ІАЕ, 2020. 60 с.

2. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова Кабінету Міністрів України № 179 від 3 березня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-п#Text>
3. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. СПб.: «Питер», 1999. 416 с.
4. Chandler A. Scale and Scope: The Dynamics of Industrial Capitalism. Germany, 1990.
5. Портер М. Стратегія конкуренції: методика аналізу галузей і діяльності конкурентів: пер. з англ. К.: Основа, 2003. 392 с.
6. Котлер Ф. Основы маркетинга: пер. с англ. М.: Прогресс, 1990. 736 с.
7. Кунц Роджер М. Стратегия диверсификации и цели предприятия. *Проблемы теории и практики управления*. 1994. № 1. С. 5–8.
8. Зінчук Т. О. Теоретично-методологічні засади диверсифікації сільської економіки в контексті європейського досвіду. *Економіка АПК*. 2011. № 1. С. 27–33.
9. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія. К.: КНЕУ, 2005. 292 с.
10. Сільське господарство України за 2020 рік Стат. збірник. [Електронний ресурс]. Державна служба статистики України: URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/09/Zb_sg_2019%20.pdf
11. Рослинництво України: Статистичний збірник [Електронний ресурс]. Державна служба статистики України: URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/05/zb_rosl_2020.pdf
12. Тваринництво України: Статистичний збірник [Електронний ресурс]. Державна служба статистики України: URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/05/zb_tvaryny_2020.pdf

References

1. Lupenko, Y. O., Malik, M. Y., Bulavka, O. G. et al (2020). *Strategic directions of sustainable development of rural areas for the period up to 2030*. Ed. Yu.O. Lupenko. K.: NSC IAE, 2020. 60 p.
2. On approval of the National Economic Strategy for the period up to 2030: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 179 of March 3, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-п#Text>
3. Ansoff, I. (1999). *The new corporate strategy*. SPb.: "Peter", 1999. 416 p.
4. Chandler, A. (1990). *Scale and Scope: The Dynamics of Industrial Capitalism*. Germany, 1990.
5. Porter, M. (2003). *Strategy of competition: methods of analysis of industries and activities of competitors*. K.: Osnova, 2003. 392 p.

6. Kotler, F. (1990). *Fundamentals of Marketing*. M.: Progress, 1990. 736 p.
7. Kunz Roger, M. (1994). Diversification strategy and enterprise goals. *Problems of management theory and practice*, 1994, no. 1, pp. 5–8.
8. Zinchuk, T. O. (2011). Theoretical and methodological principles of diversification of the rural economy in the context of European experience. *Economics of agro-industrial complex*, 2011, no. 1, pp. 27–33.
9. Andriychuk, V. G. (2005). *Efficiency of agricultural enterprises: theory, methodology, analysis*. K.: KNEU, 2005. 292 p.
10. Agriculture of Ukraine for 2020 Stat. collection. [Electronic resource]. State Statistics Service of Ukraine: URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/09/Zb_sg_2019%20.pbf
11. Crop production of Ukraine: Statistical collection [Electronic resource]. State Statistics Service of Ukraine: URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/05/zb_rosl_2020.pdf
12. Livestock of Ukraine: Statistical collection [Electronic resource]. State Statistics Service of Ukraine: URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/05/zb_tvaryny_2020.pdf

Аннотация

***Соколюк С. Ю., Коротеев Н. А., Жарун Е. В., Тупчий О. С., Бленда Н. А.
Диверсификация как стратегическое направление устойчивого развития
предприятий аграрного сектора экономики***

Диверсификация деятельности сельскохозяйственных предприятий рассматривается как процесс освоения производства новых или расширения спектра традиционных видов продукции, что позволяет более полно реализовать имеющийся природный, биологический, ресурсный, производственный потенциал и способствует укреплению финансово-экономической и экологической безопасности, повышает конкурентоспособность и эффективность деятельности хозяйствующих субъектов.

На сегодняшний день потребность в диверсификации деятельности отечественных сельскохозяйственных предприятий определяется комплексом предпосылок как общеэкономического так и специфического характера. В современных реалиях подавляющее большинство аграриев ориентировано на производство наиболее ликвидных и наименее капиталоемких и трудоемких видов продукции с коротким периодом окупаемости. Экономические результаты сельскохозяйственных предприятий в большинстве случаев напрямую зависят от эффективности производства продукции зерновых и масличных культур. Узкая специализация, а иногда практически монокультура, усиливает угрозы как агробιологического и экологического, так и экономического характера.

Минимизировать риски сельскохозяйственных предприятий от неблагоприятных явлений агротехнического и погоднo-климатического характера и непредвиденных изменений конъюнктуры рынка позволяет

диверсификация их деятельности. Оптимизация отраслевой структуры на основе рационального сочетания главных, дополнительных и подсобных отраслей обеспечивает более эффективное использование земельных угодий и средств производства, приводит к нивелированию сезонности и создает условия для получения предприятия гарантированно стабильного дохода.

Приоритетом диверсификации крупнотоварного аграрного производства определено его инвестиционно-инновационное развитие с рациональным сочетанием растениеводческих и животноводческих отраслей, возрождение традиционных для Украины отраслей свекловодства, овощеводства, садоводства, скотоводства, свиноводства, овцеводства. Диверсификация деятельности малых и средних производителей предусматривает ориентацию на производство продукции с высоким уровнем трудоемкости, экологически чистой органической продукции, нишевое сельское хозяйство, производство нетрадиционных видов сельскохозяйственной продукции, зеленый, агротуризм и т.д. Потребность в изменении сырьевого характера аграрного сектора экономики Украины определяет необходимость увеличения промышленной переработки сельскохозяйственного сырья. Это позволит не только получить большую добавленную стоимость, но и обеспечит создание дополнительных рабочих мест, будет способствовать росту доходов населения, увеличению доходов бюджетов всех уровней.

Развитие процессов диверсификации гарантирует стабильный характер доходов и повышения прибыльности деятельности сельскохозяйственных товаропроизводителей, а также будет способствовать реализации общегосударственных приоритетов по обеспечению продовольственной безопасности страны, повышению занятости населения и решению социальных и материальных проблем крестьян.

Ключевые слова: диверсификация, стратегия, устойчивое развитие, риски, сельскохозяйственные предприятия, аграрный сектор экономики,

Annotation

Sokolyuk S., Koroteev M., Zharun O., Tupchiy O., Blenda N.

Diversification as a strategic direction for sustainable development of enterprises in the agricultural sector of the economy

The diversification of the activities of agricultural enterprises is considered as a process of mastering the production of new or expanding the range of traditional types of products, which makes it possible to more fully realize the existing natural, biological, resource, production potential and helps to strengthen financial, economic and environmental safety, increases the competitiveness and efficiency of economic entities.

Today, the need to diversify the activities of domestic agricultural enterprises is determined by a set of prerequisites, both general economic and specific. In modern realities, the overwhelming majority of farmers are focused on the production of the most liquid and least capital- and labor-intensive types of products with a short payback period. The economic results of agricultural enterprises in most cases directly depend on the efficiency of production of grain and oilseeds. Narrow

specialization, and sometimes practically monoculture, increases the threats of agrobiological, ecological, and economic nature

Diversification of their activities allows minimizing the risks of agricultural enterprises from unfavorable phenomena of agrotechnical and weather-climatic nature and unforeseen changes in market conditions. Optimization of the sectoral structure on the basis of a rational combination of the main, additional, and subsidiary industries ensures more efficient use of land and means of production, leads to the leveling of seasonality, and creates conditions for an enterprise to receive a guaranteed stable income.

The priority for the diversification of large-scale agricultural production is its investment and innovative development with a rational combination of crop and livestock industries, the revival of the traditional for Ukraine industries of beet growing, vegetable growing, horticulture, cattle breeding, pig breeding, sheep breeding. Diversification of the activities of small and medium-sized producers provides for an orientation towards the production of products with a high level of labor intensity, environmentally friendly organic products, niche agriculture, the production of non-traditional agricultural products, green, agritourism, etc. The need to change the raw material nature of the agricultural sector of the Ukrainian economy determines the need to increase the industrial processing of agricultural raw materials. This will not only make it possible to obtain greater added value, but will also ensure the creation of additional jobs, will contribute to the growth of incomes of the population, and an increase in the revenues of budgets of all levels.

The development of diversification processes guarantees a stable income and an increase in the profitability of agricultural producers and will also contribute to the implementation of national priorities for ensuring the country's food security, increasing employment, and solving social and material problems of peasants.

Key words: *diversification, strategy, sustainable development, risks, agricultural enterprises, agricultural sector of the economy.*